

„A vers légkör, ami körülvesz”

Beszélgetés Rózsássy Barbarával

Rózsássy Barbara 1996-ban mutatkozott be a Stádiumnál megjelent antológiában, a *Lépcsők a csendbe* című kötetben. Ettől kezdve töretlennek mondható költői pályája. Első kötetét Gérecz Attila-díjjal értékelték, Móricz- és Erasmus-ösztöndíjakban részesült. Művelődésszervezőként végzett Győrben, Debrecenben néprajzot, a Pázmány Egyetemen olasz nyelvet tanul. Törékeny versvilágában benne sűrűsödik a világegyetem, a teremtés, az alkotás ismétlődő, de egyediségében megismételhetetlen aktusa. Nyelvében is finom költészete mintha a múltból, egy letűnni látzó világból szólna vissza, időutazásra hív, mégsem idegen a mai olvasó számára. Az embert mint emocionális lényt szembesíti önmagával s egy emberöltőkön átívelő szellemi hagyománnyal.

– „*ki szóra bírod bennem a mondhatatlant: vagyok /.../ s amint sugár idéz új sugárt. / Szenteltessék meg a te neved, költő, / Miatyánk, világom újrateemtő*” – írod a *Pater noster, Dante című versedben. Sok mindennel foglalkozol, de a költészet meghatározó a pályádat tekintve. Mikor kezdted verseket írni, milyen út vezetett első köteted megjelenéséhez?*

– Visszagondolva úgy él bennem, hogy amióta megtanultam a betűket szavakká, mondatokká formálni, azóta írok verset. Mintha a költészet mindig is a részem lett volna, így utólag már nehéz megtalálni azt az időt, amikor még el tudtam választani magamtól. Meglehet, soha nem is létezett. Mindenesetre, az első papírra vetett soraimat – melyek, ha még nem is tekinthetők igazán versnek, de rímbe szedetten, alig nyolcévnyi tapasztalattal fogalmaznak meg valamit élet-halál kérdéséről – még mindig őrzöm. Tapasztalom én is, ahogy a tegnap múlt, majd régmúlt lesz, sok emlék egyre homályosabb, azonban az első verscsírák papírra vetésének körülményei tisztán élnek bennem. Legélesebb emlékeim egyike ez, mintha egy pohár vízbe néznék, olyan áttetsző. Akkoriban, amikor még épp csak megtanultam olvasni, gyakran nézegettem szüleim könyvespolcát; a címek, anélkül, hogy tudtam volna

bármit is arról, mit rejtenek, felkeltették érdeklődésem, képzeletemben kiszíneztem őket, amíg más a színes ceruzáival játszott, én befelé, a belső hangokra, színekre figyeltem. Az egyik ilyen kötet Oriana Fallaci *Ha meghal a Nap* című riportregénye volt, ez a cím lett aztán első versem kezdősora.

– *Mit gondolsz, miért őrződött meg ez az emlék ilyen pontosan benned?*

– Hogy erre ilyen világosan emlékszem, annak két oka lehet. Egyrészt az, hogy egész további életemet meghatározó pillanatokról van szó, másrészt pedig a vershez való viszonyom alapvetően nem változott azóta.

– *Ez egy kicsit félreérthető. Kifejtenéd pontosabban, hogyan érted?*

– Természetes, hogy a kezdeti tapogatózó ösztönösség mind tudatosabbá vált az évek során, míg végül elvezetett a valódi magamra találáshoz: a költészethez. Azonban az a megfoghatatlan, leginkább egyfajta hiányérzethez hasonlítható tapasztalat, mely a költőből felszínre hozza a verset, akkor is ugyanúgy munkált bennem. Ezt semmi más nem tudta betölteni, csakis az írás, a vers. Az írás másik arca, tulajdonképeni kiegészítője, másik fele, mondhatnám, sziámi ikerpárja pedig az

olvasás korán felfedezett izgalma volt. Már kislánykoromban is rengeteget olvastam, mindig könyvvel a kezemben láttak, még a vidéki nyaralások során is – nagyszüleimmel Nádassdladányban töltöttem hosszú nyarakat –, mikor a városból kiszabadult gyerekek vadócságával vehettem volna bele magam a kalandokkal kecsegtető utazásba és ottlétebe, a könyvek voltak legjobb társaim. Belőlük világot teremtettem magam köré, mit otthonomként laktam be, a kertek, a szőlőlugas hűvöse, a városban sosem tapasztalt fényárnyék játék titokzatossága úgy élt bennem, ahogy olvasmányélményeim által magamból kivetítettem. Ezért nagyon különösnek találom, hogy sok fiatal, induló költőnél egyáltalán nem tapasztalható ez a fajta elszánt lelkesedés, már ami az olvasást illeti. Isten ments, hogy magammal példálózzak, csak egyszerűen nem értem, ha valaki érzelmileg, gondolatilag, továbbmegyek, szakmailag elhivatott, hogyan kerülgetheti mégis távolról azt a közeget, melynek ő maga is része kíván lenni. Az a fiatal, aki zöldfülként kéziratával beállít egy szerkesztőségbe a maga olvasatlanságával, azt kell mondanom, nem ritkán funkcionális analfabétaként, hogyan várhatja el, hogy legyenek olvasói, ha ő maga az

„Édesanyámmal, másfél évesen”

író sem olvas? Ráadásul az olvasást nem lehet elég korán kezdeni, hiszen hozzá is épp úgy, mint az íráshoz, évről évre, lassanként nő fel az ember. Az én költői fejlődésemet is leginkább egy olyan úthoz hasonlítanám, amely minden buktatójával, nehézségével, és persze napsütéses tisztásaival együtt, nemcsak átlépett, elhagyott ösvényként nyúlik a távoli múltba: részemre is vált maga az utazás. Utólag tudom: minden lépés én voltam, én vagyok, még akkor is, ha jobbra csak utólag ismertem fel, az akadályok nagy részét saját magam gördítettem magam elé.

– *Fontos, hogy szóba hozd az olvasás kérdését, költészetre erőteljesen hatnak olvasmányélményeid, olvasataid. De térjünk még vissza az első kötetedig vezető úthoz.*

– Úgy tizenhat éves lehettem, amikor bekerültem a Stádium Fiala Írók Körébe. A pesterzsébeti szentélyben, a Gaál Imre Galériában (amely annak idején, még igazán, mondhatni a valódi művészetnek nyújtott menedéket) a XX. század reneszánsz festőinek, Gaál Imrének, Rátkay Endrének a képei éppúgy otthonra találtak, mint a mi első költői

szárnypróbálgatásaink, közös bemutatkozásaink. Nem csupán üres tárlatokkal, sehová sem vezető „programokkal” fogadta a betévedőket, mint manapság, hanem e világon kívüli világban bekapcsolódhattam az itt folyó műhelymunkába. Hogy műhelymunka volt ez valóban – tehát egy kis szellemi közösség munkálkodott közös célok érdekében –, azt bizonyítják antológiáink. Az elsöben, *A sivatag kupolája* címűben én még nem szerepeltem, később azonban, első kötetem megjelenése előtt kettőben is (*Lépcsők a csendbe*, *Huszonötödik óra*) lehetőséget kaptam a bemutatkozásra. A Stádium Kiadó

egyébként példa nélküli vállalkozása (a fiatal, bontakozó tehetségek felkarolása, útra indítása) megteremtette számunkra azt a közeget, amelyben nemcsak alkotni, de költőként létezni tudunk. A „kiadó” emlegetése persze csak szófordulat, hiszen mindnyájan pontosan tudjuk, nem ez jelenti a gyakorlatban a valódi háttérrel, ami számít: mögötte az ember. Hogy számít, hogy fontos, hogy megkerülhetetlen, azt ki kell mondanom, már csak azért is, mert annak a nevével, akít mi nemcsak szerkesztőnknek, de elsősorban szellemi nevelőnknek, mesterünknek tekintettünk és tekintünk, mintha kissé féltve ejtené ki száján a magyar irodalom színe-java. Természetesen Kárpáti Kamilról van szó – természetesen, mondom a legnagyobb határozottsággal, mert bármilyen súllyal is nehezedik ránk a róla való hallgatás, abban biztos vagyok, hogy az „irodalom színe-java” már mondatom első felénél tisztában volt azzal, kiről beszélek.

Kárpáti Kamil nekünk nem csupán mesterünk volt, több annál. A műhelyben – közös műhelyünkben – folyó munkát nem valamiféle magolásnak, hexameterek biflázásá-

nak, szavakkal való játéknak kell elképzelni, sokkal inkább mélyreható beszélgetéseknek, lélekelemzésnek, önmagunkba ásásnak. Nem elsősorban írni, hanem és főként élni tanított minket, emberré lenni, ez pedig sokkal nagyobb feladat, mint bármilyen mesterségbeli tudás elsajátítása. Mielőtt még a bőrömön tapasztaltam volna, tőle már tudtam, nem elég tehetségesnek lenni, fel kell nőni hozzá, meg kell érni ahhoz, hogy a belülről feszítő mindent elmondás vágya utat törhessen. Tudtam, mert valamiképp mindig biztos voltam abban, hogy amit tőle hallok, csakis igaz lehet. Ahogy beszélgetéseink során, a galéria félhomályos, boltíves termeinek nagy csöndjében, felesége, Gí gőzölgő teáinak illatában ülve, az az egyetemes, mindent átfogó szellemiség általa engem is körbevett, mindig pontosan éreztem, mi a helyes út, merre kell indulnom. Ebben a légkörben született meg első kötetem, *A suttogással telt szoba*, amely 1998-ban látott napvilágot, és egy évre rá második könyvem, a nyolcvankét szonettet tartalmazó *Barlangnyi álmom*.

– *Költészeted egyik fő erényének tartom azt a szemléletet, amelyben a költészet csupa nagy betűvel szerepel. Nem akarod eladni a verseidet olcsó megoldásokkal, és nem áldozod fel a költészetet közönséges poénokért...*

– A Költészetet valójában nem is érdemes máshogy írni, csak így, nagybetűvel. Persze nem kizárólag a verset értem rajta, hanem az egyetemes művészetet általában. Vagyis mindazt, ami nekünk, embereknek a legszebb, legjobb, legigazabb oldalunk. Igaz ez természetesen akkor is, ha adott esetben épp rútságaink, hamisságunk tükrözője. Én abban hiszek, mégpedig igen szilárdan, hogy ha már Versről beszélünk, akkor előbb tudomásul vettük ezt az

alapvető kategóriát: tisztában vagyunk vele, hogy létezik költészet, és van, ami azon kívül esik. Ez létkérdés, pontosabban: lét–nemlét kérdése. Valami vagy vers, vagy nem az. Rossz verset írni nem lehet (mert az nem vers), közepeset írni pedig nem érdemes. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy lehetséges folyamatosan ugyanazon a szinten teljesíteni, ha úgy tetszik, ugyanolyan nagy lánggal égni. Az azonban egészen bizonyos, hogy mindig, minden percben (és főként a vers születésének pillanataiban) törekednünk kell rá. Ahogy minden költőnek, úgy nekem is nyilván vannak tévedéseim, azonban ezek minimálisra csökkentése igenis lehet cél. Egy ilyen szemléletbe és annak gyakorlati megvalósításába természetesen nem férnek bele a filléres megoldások, a vásári bohóckodás szintjére süllyedt „szövegelés”, mellébeszélés. Ebből úgyis van elég, nélkülünk, költők nélkül is. Mindnyájan emlékszünk a jól ismert sorokra: „Én egész népemet fogom / nem középiskolás fokon / taní- / tani” – lássuk be, ebből nemcsak a becsvágy szól, hanem a tudatosság, az elszántság, a semminek be nem hódoló szilárd hit, a „mindenséggel mérd magad” magabiztossága.

– *Nem választottál könnyű utat. Vállalás ez egyáltalán?*

– Igazságra vezető könnyű utak nincsenek, de nehezebbnél is nehezebb a költészeté. Épp ezért a vállalás szükséges, tudatos készülés, tudatos berendezkedés egy olyan életre, mely mindennek ellenére is csak a versről szól, csak ennek az elsődleges célnak, a vers megvalósításának rendel alá minden egyebet. Nehéz, főként manapság, abban a világban, ami mindent akar, csak költészetet nem, ami mindenről tudomást vesz, csak a művészetet hagyja figyelmen kívül. Kamasz koromban ezzel még könnyebben

szembenéztem, mint később, amikor már kezdtem érezni, a világ nem vesz tudomást rólam. Első ilyen sokkoló élményem még a gimnáziumban ért. Annak idején előfizetőket gyűjtöttünk közös antológiáink megjelentetéséhez. Mi, diákként elsősor-

„Kisiskolásként”

ban tanárainkra gondolva próbáltuk „eladni” a még csak készülőben lévő kötetet. Jó néhányan kötélnek álltak, ez igaz, de élénken emlékszem, hogy a rajztanárnok, aki saját bevallása szerint csak megélhetését biztosítandó tanított az iskolánkban, egyébként pedig festőművésznek vallotta magát, milyen hevesen utasított vissza, mert sajnos nem volt „kidobni való pénze”. Az alkotótárs, a megértő barát helyett felfedeztem benne a felszínes percembert. Akkor tapasztaltam először, hogy a költő nemcsak a művészek, de még az irodalmárok között is az utolsó a listán, mondhatni feketelistán van. Nem kell messzire menni, csak nézzük meg, hogy áll a könyvkiadás: kortárs költők kötetéből, ha ötszáz példány napvilágot lát, akkor már nagy számokról beszélünk. És itt nem a magánkiadásokról van szó, és nem is a dilettantizmus termékeiről, hanem a mai magyar, hiteles, kortárs költé-

szetről. A verseskönyvet egyszerűen nem lehet eladni, mert nincsenek olvasói.

Persze tegyük fel magunknak a kérdést és nézzünk szembe vele: vajon hogyan jutottunk ide, vajon miért távolodott el az olvasó annyira a költészettől, hogy legtöbbször azt hiszi, kortársai között egyáltalán nincs is költő, hogy ez a „műfaj” kihalt, elmosták a modern kor nagy esőzései, betemette az idők lavinája. Nézzünk igazán mélyen magunkba, és akkor nyomban felfedezhetjük: hogyha az olvasó kezébe valami véletlen folytán verseskötet kerül, többnyire menekülőre fogja, még mielőtt szeme átfuthatna az első néhány soron, és gyorsan visszateszi a polcra, az leginkább saját hibánkból adódik. Mi (értsd: a költők általában) mellébeszéléseinkkel, sehová sem vezető „szövegmutatványainkkal” sikeresen eltávolítottuk magunktól a valaha reményteljes befogadót, ez pedig egyenesen következik abból, amit már korábban is említettem: a legújabb nemzedék költői, írói között nagy számban vannak olyanok, akik olvasás nélkül nőnek fel, ezáltal pedig híján lesznek a legalapvetőbb mesterségbeli tudásnak is.

Az olvasó emberré formálódásának közügyében nagy felelősség nehezedik a folyóiratokra, s még inkább a heti-, napilapokra, melyeket még van, aki kézbe vesz. Ha a kézbevétel során az olvasó szeme véletlenül a „kultúra”, netalán a „vers” rovatára téved, akkor életbevágóan fontos, hogy ott olyasmire leljen, ami képes visszahódítani őt a költészet világába. Vagyis ezeken a fórumokon a legmagasabb színvonalú, legjobb alkotásokat kéne megjelentetni, melyek azonnal (értsd: első olvasásra is) hatnak, ugyanakkor rögtön újraolvasásra sarkallnak, azonban sajnos gyakran tapasztalom ennek nemhogy a hiányát, de az ellenkezőjét.

– *Érdekes módon kritikus szemléleted nem annyira ésszerű kritikáidban, mint inkább verseidben nyilvánul meg. Költői világod abszolút szemben áll a mai fiatalok többségének elsősorban érvényesülni vágyó látásmódjával, alkotói felfogásával. Az általában elmondottak alapján is tudatosnak tűnik ez a szembenállás...*

– Kritikáimban, és egyáltalán bármilyen írásomban pontosan ugyanazt a szemléletet követem, mint a versben. Ha írásaimon az a fajta „kritikai hangvétel” nem érezhető, ami manapság dívik (vagyis a hibák megtalálása minden áron, lehetőleg azok felnagyítása, a hiányosságok lajstromba szedése, mert e felfogás szerint hibátlan kötet még elméletben sincs, nem-hogy gyakorlatban), akkor ez épp ugyanazon okból kifolyólag van így, mint a vers esetében. Úgy gondolom, mindenkit a legjobból, legmagasabb szintű alkotásaiból kell megítélni, a költő morális

kötelessége pedig, csakúgy mint kritikusáé, az erre való törekvés. A kritikai írásokban ennek nem csak abban kell megnyilvánulnia, hogy szép, cizellált mondatokban fogalmazunk, na és persze érthetően, tisztán, jól nyomon követhető gondolatmenettel, hanem abban is, hogy a kritikus a maga részéről megtegyen mindent azért, hogy egy adott műnek, egy adott szerzőnek felkutassa a legjobb oldalát, rátaláljon értékeire és kiemelje azokat. Minden egyes könyvet így kellene kézbe venni, nem pedig gyáván, attól remegve, hogy ki találunk mondani valamit, ami túl jó, túl sok, épp ezért nem megengedett. Nem szabadna saját véleményünkkel, kijelentéseinkkel játszani, vagyis kimondani valamit, majd ijedtünkben

gyorsan visszavonni. Minden sort, amit leírtunk, vállalni kell. Ez persze nem azt jelenti, hogy a kritikus kezébe nem kerülhet az olvashatatlanságig rossz könyv, ebben az esetben lehet hallgatni róla, vagy ésszerű

„Szentmártoni Jánossal és Nagy Cilivel 1996-ban”

okfejtésben, alaposan alátámasztva elénk tárni véleményét. A hazugság itt nem – ahogy a költészetben sem – kifizetődő. Am, míg a versébe nyakig elmerült költő teljesen elvonatkoztat (sőt el is kell vonatkoztatnia) az olvasótól, a kritikában mindig van egy ilyen tényező is, ha nem is valakinek, de valakiről írok. Másokról szólni nem tét nélküli játék, véleményünknek nem ostobán, félvállról odavetett firkálmányokban kéne megfogalmazódnia, hanem olyan írásokban, amelyek később mindig, minden körülmények között megállják a helyüket.

Érvényesülésről az irodalomban, és főként a költészetben nehéz beszélni manapság. Ha beszélgetésünket csupán könnyed társalgás-

nak fognám fel (amit az imént elmondottak miatt éppúgy nem tehetek meg szóban, mint írásban), félvállról azt mondhatnám, mindenki érvényesülni akar, ez természetes, képzeld, még én is. Na persze csak a vágy beszélne belőlem és nem a józan ész, és inkább a helyzet komikuma (a nincstelen költők helyzetéről beszélek, akiket a kutya sem ismer, legfeljebb egymásnak köszöngetnek az utcán, legfeljebb saját maguk társaságát élvezik az irodalmi esteken, rendezvényeken), csakis ez mondatná velem, hogy jó volna, hogyne, egy elképzelt világban. Ez ellen a komikus, szinte burleszkbe illő létállapot ellen azért talán tehetnénk valamit mi, költők, írók, irodalombarátok. De persze csakis úgy, ha az „érvényesülés” nem egyéni érdekeket jelentene, hanem együttgondolkodást. Ebben az állapotban, melyben manapság az irodalom tengeti utolsó napjait, arra lenne szükségünk, hogy

kiálljunk egymás mellett, egymásért, hogy amúgy is kicsire szűkült táborunkat ne szakítsuk még több felé, hanem formáljuk közösséggé.

A „közösség”-en persze nem pusztán együttlétet értek. Emlékszem, mekkora erőt adott, micsoda pluszt jelentett, amikor tizenkilenc évesen első könyvemre megkaptam a Gérecz Attila-díjat. Biztos vagyok benne, a többi tizennyolc Gérecz-díjas sem volt ezzel másként, roppant nagy jelentősége van, ha már elsőkötelessé is azt érezheti a költő: tartozik valahová. Ha végignézek társaimon, számba veszem a díjazottakat, akkor azt látom, ez az elismerés jelkép, méghozzá olyan (nem melleleg az egyetlen díj Magyarországon, melyet elsőkötetes költő elnyerhet), amely-

nek önmagában is közösségformáló ereje van, hiszen nem is egy, hanem több nemzedék költői indulásának jelképe. Épp ezért megdöbbenő, hogy az utóbbi három évben a díjat nem osztották ki. Most azonban itt a soha vissza nem térő alkalom: ha nemzeti összefogásról beszélünk, ahhoz ez is elkerülhetetlenül hozzátartozik. Ahogy közös múltunk része 1956 hősi halottja, Gérecz Attila költő, épp ugyanúgy közös jövőnk részét kell képeznie a felnövekvő költőnemzedék útra indításának. Ehhez pedig arra van szükség, hogy képesek legyünk kiállni, ha úgy tetszik, politizálni az irodalom létjogosultsága mellett – egyenként is, de főként olyan szervezetekkel a hátunk mögött, amilyen például a Magyar Írószövetség –, és végső soron megértetni minél többekkel, hogy mennyivel többről van szó pusztán létjogosultságnál: mert emberi létezésünk alapfeltétele, emberségünk a tét.

Egyébként semmilyen körülmények között nem érzem megengedhetőnek, hogy az úgynevezett személyes érvényesülés érdekében (ami lássuk be, költőként legfeljebb a nevelésesen megfoghatott irodalmárok, gyér számú irodalombarátok körében lehetséges) az ember (a költő) meghozza a legnagyobb áldozatot: lemondjon saját magáról, félretegye a verset. Persze nem véletlen, ha sok tehetségként induló költő hamarosan belátja, rossz lóra tett, és mihamarább más utakat választ, ami azért (hogy legalább lelkiismeretét valahogy elhallgattassa) szorosabban vagy lazán kapcsolódik a művészethez, esetleg az irodalomhoz. Láttam, látom magam körül, a költő könnyed, „olvasmányos”, „emészthető” regényt ír, abból legalább származik némi bevétele, esetleg némi Kossuth-díja, a költő inkább zenész lesz, mert abban sem rossz, ha előtte elég füvet

szívott, a költő jobbnak látja, ha csekély rajztehetségét kamatoztatva inkább rajztanárnak áll. Ha a szembenállást így értelmezzük, akkor nyugodt szívvel kijelenthetem, teljesen tudatos attitűdről van szó. Sem most, sem a jövőben nem akarok, és nem fogok más utat választani, mint a költészetét (a költészetet persze valami általános értéket, többletet értek, amelynek minden írásban érvényre kell jutnia, legyen az mégoly prózai). Ez nem vita tárgya, amit az ember magával, netán másokkal folytat, hanem elhatározás, morális kötelesség.

– *Úgy vélem, költészet szemlélet alapja a nyelvhez való viszonyod. Kritikusaid kiemelik költői nyelvhasználatod cizelláltságát, finomságát. Ez lélek és nyelv találkozása, ahogy Kosztolányi esszéiben olvasható, vagy a magyar költészet egy részére jellemző tradicionális nyelvőrőség is?*

– Valójában minden költőt meghatároz a nyelvhez való viszonya. A nyelv alatt pedig természetesen az anyanyelvet értem: azt a közeget, amin kívül a költő nem tud létezni. Ezt, ha korábban nem is éreztem ilyen tisztán, a Padovában töltött idő során (a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz szakos hallgatójaként tölthettem egy évet az itáliai városban mint ösztöndíjas) a bőrömmön tapasztaltam. Amikor hazajöttem, mindenki azt kérte tőlem, meséljek Padováról. Furcsa, de alig-alig tudtam ilyenkor megszólalni, csak nagy nehezen sikerült valamit elmondanom abból, amit ott átéltem. Mintha túl sok, túl sűrű lett volna ez az egy év, nem véletlen, hogy a később, már itthon írt verseim is, melyek legutóbbi kötetemben jelentek, tele voltak Padovával, az ott töltött időszakkal, és benne saját magammal. Minden élményen túl,

„Első római utam során, 1998-ban”

amelynek az utazások, a képtárakban való barangolás éppúgy része volt, mint az egyetemi élet, legerősebben mégis annak megtapasztalása él bennem, hogy ha az ember el is szakad az anyanyelvi közegtől, idegen nyelven beszél, idővel azon gondolkodik, végül már azon is álmodik, költőként ez a fajta elszakadás sosem lehetséges. Nem hiszek abban, hogy lehetséges volna egy tanult nyelven verset írni – legalábbis nem úgy, nem azon a szinten, ahogy arra az ember anyanyelvén képes lehet. Amint rájössz, az anyanyelv nemcsak a részed, hanem te magad vagy, rögtön másként kezdesz gondolkodni az otthonodról, kultúrádról. Bármennyire is éreztem Padovában: ez a világ számomra egy megtalált, második otthon, közben arra is rájöttem, akár milyen távol vagyok a szülőföldtől, mindig magamban hordok belőle egy darabkát; velem volt, és különös módon épp ott vált igazán részemmé. Ha kérdésed így értelmezem, tehát lélek és nyelv találkozását, s benne a hagyományörzést általános szemzőgből nézem, ami egy költőnél nem választás kérdése, hanem kötelesség, elhivatottság, akkor azt kell mondanom, hogy a kérdés mindkét felére igen a válasz. A költészet úgy mutat

fel valamit a pillanatból, netán a jövőből, hogy közben magában hordja a múltat, vagyis abból megőriz, továbbvisz valamit, legmagasabb kiteljesedésében pedig ez a múlt-jelen-jövő már nemcsak egyéni, nemcsak személyes, hanem kollektív, egyetemes, mint a megfoghatatlan emberi létezés, ami túlmutat fizikai valónkon, ha úgy tetszik, maga a lélek.

– *Számomra rendkívül rokon-szenves, hogy birtokában vagy a mesterségbeli tudásnak is, szonettjeidben nem a kísérlet, az eredet-teszkedés kerül előtérbe. Fontosnak tartod, hogy egy költő tisztában legyen a versformákkal? Bíráltak már formanyelved miatt, hogyan reagálnál erre?*

– A költészetben sok mindent fontosnak tartok, de legkevésbé azt, hogy az ember kerékbe törje magát, mert úgy „helyes”, ha megmutatja, ő bizony birtokában van a mesterségbeli tudásnak, amelyen (leginkább potenciális kritikusai) a szonettek, hexameterek megírására való „képeséget” értik. Bármennyire is furcsa, nem gondolom, hogy a költővé érés alapvető hozzátartozója az efféle formák megtanulása. Nem akkor lesz valaki jó költő, ha „tud” szonettet írni. Ha így volna, bárki, aki képes tizenégy sorban kötött szótagszámmal, rímmel, esetleg ritmussal fogalmazni, mindjárt költővé is koronázható. Ez az általános iskolák szintje, a „házi feladat: írjon mindenki hexametert”-világa. A forma legalább annyira belső dolog, mondhatni, a vers belső eleme, mint a költészet többi összetevője. Voltak és vannak költők, akik úgy alkotnak nagyot, hogy életükben nem írtak kötött formában. Amikor például sok évvel ezelőtt először belelapoztam Füst Milán összes verseibe (ez volt az egyik első verseskötet, amit saját pénzen, magamnak vásároltam), akkor ott azt láttam, alig-alig akad költemény, ami ne a klasszikus szabad-

vers hangján szólna. Ez azonban csöppet sem zavart meg, soha, egy percig sem éreztem, hogy tét nélküli lenne ez a költészet. Valójában ugyanúgy tudtam közel kerülni hozzá, ha más utakon is, mint Babbitshoz, akinek verseit olvasva ennek az ellenkezőjét tapasztaltam, szigorú formai megkötéseket, zárt sorokat. De természetesen nagy csapda ez. Hiszen a „szabadvers” is csak nevében az, legalább akkora kötöttség jellemzi, mint a szonettet. Vagyis megint oda lyukadok ki, ahonnan elindultam: ha így lenne, ha tehát a forma nem elsősorban belső megkötés volna, bárki tudna verset írni, hiszen „szabadon” akárki fogalmazhat jól. Így legalább akkora hiba, ha a kötött formák hiánya bírálat tárgya (mintha az valami alapvetés lenne a költészetben), mint ezek jelenlétének, netán „túlburjánzásának” szavá tétele. Nem arról van szó, hogy erről nem lehet beszélni, sőt írni. Egy verseskötet elemzésekor nagyon is hozzátartozik a tárgyhöz a forma kérdése, csakhogy ez a felszín, az elsődleges sík, annak boncolgatása, amit már távolról is jól látunk. Ritkán tapasztalom, hogy az elemző kritikus ezen az elsődleges síkon túlmutatva, a vers, a költészet egészét figyelembe véve tudná szemügyre venni a formát, illetve annak hiányát. Az én könyveim, verseim tárgyalásakor ez a kérdés persze óhatatlanul előtérbe kerül. Nyilvánvalóan az előbb elmondottak miatt is: hiszen a legkönnyebb megoldás (kritikusként) a felszínen gond nélkül megragadható „verstest” elemezgetése.

Hogy a forma számomra, egyénileg mit jelent, az már más kérdés. Minden költő életében vannak olyan elődök, mesterek, akikkel szívesen van együtt, akikhez kapcsolódni tud. Nemrégiben azt kérdezték tőlem: hogyan lehet „együtt lenni” olyanokkal, hogyan lehet „társnak” érezni olyan költőket, akik rég halottak? Természetesen úgy, hogy ebben

a kapcsolatban nem számít a tér, és nem számít az idő. Csak a költészet lényeges, ami a maga kézzelfoghatatlanságában mégis fizikailag testesül meg, amint általa az embernek részévé válik valami a múltból. És épp ezáltal (mert részévé vált) ő maga is részese lehet valami egésznek, valaminek, ami rajta, az egyéni túlmutat. Ehhez elsősorban nagyfokú alázat szükségeltetik, annak belátása, hogy egy nagy láncolatnak, csupán láncszeme lehetek. Azonban mi lehet több egy költő számára annál, minthogy ebbe a láncba bekapcsolódjék? Számomra a forma, túl azon, hogy belső szükséglet, egy ilyen kapcsolódást is jelent a múlthoz, az elődökhöz. Egyfajta kontinuitást, a valahová, valakikhez való tartozás legalább annyira ösztönös, mint tudatos felvállalását.

– *Mi az oka annak, hogy olyan hosszú idő telt el a második és harmadik versesköteted megjelenése között?*

– Hogy a kérdésre válaszoljak, megint vissza kell mennem egy kicsit a távolabbi múltba, kamaszkorom idejére, felnőtté válásom küszöbére. Amikor első két kötetem gyors egymásutánban napvilágot látott, még alig múltam húszéves. Minden szépsége, élménye mellett hihetetlenül nagy teher ez a kamaszkorból épp csak kinőtt költőnek. Társaimon láttam: sokan még első kötetük megjelenését sem várták meg, máris kihátráltak a költészetből, nemhogy a még alig megtapasztalt költői létből. Hiába jelentkeztek ígéretes, nagy terjedelmű ciklusokkal közös antológiáinkban, tehetségük önmagában kevésnek bizonyult, csupán fele volt annak, ami a költészet, a költő megszületéséhez szükségeltetik. Kárpáti Kamil írta 1997-ben, a *Huszonötödik óra* című antológia utószavában – így utólag tudom, leginkább nekünk, éretlen zöldfülűeknek szánva figyelmeztetésül –, hogy „a világ másik fél”.

Ezzel kellett szembenézni: a költészetet nem akaró, nem vállaló világgal. S benne: elsősorban saját magunkkal.

Hogy a figyelmeztetést mennyire nem hallottuk meg, azt bizonyítja a rengeteg elkallódott tehetség, esetemben pedig azok a hosszú évek, melyek az én második és harmadik kötetem megjelenése között eltelték. A műhelymunkának, az együttműködésnek, ha váratott is magára, végül mégis meglett a hosszú távú eredménye. 2007-ben napvilágot látott harmadik könyvem, a *Pater noster*; *Dante*, tavaly télen pedig az *Éjszakai tárlat* – már nemcsak reményekkel, nehezen körülírható, homályos vágyakkal, hanem a költészetbe vetett szilárd hittel teli. S (még ha egyébként az ígéretesként induló költő-palánták nagy része ki is hullott közülünk) két társamról, akikkel együtt indultam az 1990-es évek második felében, legalább ilyen biztosan tudom, végső soron nem fogott rajtuk semmilyen rontás, a külvilág semmilyen ellenállása; ha meg is vívták a maguk harcát, Nagy Cili és Szentmártoni János idén már hatodik, első válogatott, nem is akármilyen színvonalú verseskötetével jelentkezett. Szerencsések vagyunk, mert volt valaki, aki utánunk nyúlt, megfogta a kezünket, és szerencsések azért is, mert abban a világban, amelyben mindenkinek mindenki idegen, mi egymásban mégis társakra lelhattünk.

A 2000 és 2006 között eltelt időszak életem legnehezebb periódusa volt. 2000-ben még szerepeltem *A hasonmások városa* című Gérecz Attila-díjasok antológiájában, és hosszú évek után akkor publikáltam újra először, amikor 2006-ban napvilágot látott a *Lehetsz-e még hármaskrek?*,

a Gérecz-díjasok második közös könyve. A könyvbemutatón ismertem meg Follinus Annát, aki aztán harmadik kötetem szerkesztője lett. Ha a *Pater noster*; *Dante* 2007-ben napvilágot láthatott, az elsősorban neki volt

„Műhelymunka – Kárpáti Kamillal, kötetem szerkesztése közben”

köszönhető. Ő volt az, aki már egy évvel korábban mint sorozatszerkesztő arra biztatott, hogy az akkor még épp csak alakuló versciklusból állítsunk össze egy kötetre valót. Nagyjából egy évig tartott az a műhelymunka, aminek során megszületett a könyv. Annával nemcsak mint szerző a szerkesztővel, de mint költő a költővel a legapróbb dolgokat is meg tudtuk beszélni, a válogatástól a ciklusokba rendezésen át a kész kötettervig.

De azért azok az évek, és itt már csak a magam nevében beszélhetek, a hallgatás, az önmagammal való hadakozás éveit nem múltak el nyomtalanul. Az ember szinte belebetegszik abba, hogy nem ő választ, hanem őt választják. A költészet sorskérdés. Olyasmi, ami elől nem menekülhetsz. Elutazhatsz a világ másik felére, beleáshatod magad a hétköznapi élet apró-cseprő dolgaiba, de bármilyen módot választasz arra, hogy eltereld a figyelmed, végül is rájössz, ha igaz az, hogy a költő minden versébe egy kicsit belehal, legalább annyira igaz, hogy csak

akkor él igazán, ha verset ír. A vers nélküli lét olyan volt számomra, mintha egy hosszú, végtelennek tűnő sivatagot járnék, ahol napközben a forróság, éjszakánként a nagy hideg láza vacogtat. Sehogy nem jó, sehol nem jó. Csak hát éveknél kellett eltelni, amíg ezzel képes voltam igazán szembenézni, és megtalálni, vagy újra megtalálni önmagam. De ahogy már mondtam: a költészet sorskérdés, a tehetségedről nem tehetsz, rajtad kívül álló okokból kaptad, adomány, azonban azért már csakis te vagy a felelős, hogy képes leszel-e élni vele.

– *Az olasz élményvilág meghatározó az utóbbi két kötettedben. Mi az, ami az olasz kultúrában számodra ennyire vonzó (még a nyelvet is megtanultad), milyen kihívást jelent számodra Dante, hogy újabb és újabb párbeszédet folytatasz „vele”? Mintha a versek időszerkezete is ebben a különös sokidejű (jelen – közel- és távoli múlt – jövő) párhuzamosságban, időtlenségben alakulna. Nem egyszerű ellentét ez jelen és múlt között. Miben látod ennek lényegét?*

– Az olasz kultúrához, Itália világához való kapcsolódás kamaszkorom óta a részem. Még első kötetem megjelenése előtt, 1998 nyarán jártam először Rómában. Verseim már akkor tele voltak az ott begyűjtött élményekkel, ahogy én magam is. Mindig abban hittem, hogy a költőnek száz százalékosan kell megélnie mindent, hogy aztán önmagán átszűrve minden tapasztalást, megszülessen a vers. Ez tulajdonképpen a legjelentéktelenebbnek tűnő pillanatokra ugyanúgy igaz, mint a fontosnak, nagynak tetszőkre, s ha annyira így gondolkodunk,

hogy képesek vagyunk eszerint élni, akkor mindegy is, hol tartózkodunk éppen, a Vatikáni Múzeum termeiben, vagy Budapest egyik poros külvárosában, Csepelen, ahol én születtem. Azonban a születés itt mégiscsak kulcsszó. Én másodszor akkor láttam meg a napvilágot, vagy talán akkor nyitottam fel először emberként és költőként (a kettő egygyé forrott, egy teste-lelkeként) a szemem, amikor Itáliában jártam. A Vatikáni Múzeum nem csupán „képtár” volt számomra, de az a hely, ahol találkozhatasz Michelangelóval, a velencei riókba süllyedő paloták nemcsak a „vizes várost” jelentették, de azokat a pillanatokat is, amikor az ember először döbben rá, mennyire semmi, mennyire mulandó is valójában, hogy aztán még inkább, még jobban kapaszkodjon a percbe. Az évek során mindez elmélyült bennem, már nemcsak egy titokzatos világnak látom Olaszországot, a reneszánsz, a múlt és a múltat őrző jelen Itáliáját, hanem valaminek, ami azóta a részemmé vált, ami kicsit én magam vagyok. Ez az egyik örökség, amit Kárpáti Kamiltól kaptam, hiszen az ő költészete, vers- és regényvilága szinte mindenhol átítatódik egy darabka Rómával, Velencével, ami azonban mindig egyetemessé tágulva ölt testet; Gí művészi Itália-fotóit nézve pedig megértettem a megismételhetetlen pillanat varázsát: ahogy szemünk elől elsiklik a gondola, ami abban a percben már csak múlt, bennünk még egyre, egyre úszik tovább.

Mindezt elmondani persze nagyon nehéz, talán nem is lehetséges hétköznapi szavakkal, ez a költészet terepe. Harmadik kötetem, a *Pater noster*; Dante kicsit magába sűrítette mindezeket az érzéseket, és egyszerre mindazt, amit a hosszú, vers nélküli években átéltem. Nem is kihívásnak mondanám, sokkal inkább valami fölállalásának. Ahogy mondd, az idő is ekképpen fogalmazódik meg

benne: nem a tegnap, a ma és a holnap szétválasztásáról van szó, hanem sokkal inkább egyfajta egyidejűségről, olyasmiről, ami örök, ami már kislánykoromban, az első sorok papírra vetésének időszakában is részem volt, mert én magam vagyok. És szeretném hinni, ez a kötet akkor azt jelentette, legyőztem azt a bizonyos másik felet, a külvilágot. Ha nem is a győztesek csatakiáltásával rugaszkodhattam neki a negyedik könyvnek (hiszen a költészetben nincs győzelem, minden siker csak pillanatnyi – már ami a belső késztetésnek való engedelmességét illeti –, minden vers, még ha úgy is fog bele az ember, mintha az utolsót írná, mintha soha többé nem lenne lehetősége újra írni, akkor is csak a következőig tűnik egyetlennek, megismételhetetlennek, vagy akár meghaladhatatlannak), de legalábbis újra bízhattam önmagamban. Mert újra felfedeztem, hogy honnan jöttem, és hova tartozom; a világgal a *Pater noster*-kötetben éppúgy szembenéztem, mint saját magammal. Dante Pokla az én Poklom volt, és vágyott Paradicsoma is az enyém, s ahogy vele együtt jártam végig az utat, a kapcsolódni akarás mellett megfogalmazódott valami mindebből: saját magamból. Ha olvasása közben úgy éreztem, hogy helyettem mondja ki az igazságot, egyszerre azt is tudtam, ezt nekem is el kell mondanom, csak úgy lehet igazán az enyém, ha magamon átszűrve általa valami megszülethet, olyan ez, mint mikor az ember saját magát hozza világra.

– *A versírás mellett tanulsz, kritikákat, esszéket is írsz. A megélhetés mellett miért fontos számodra, hogy más műnemekben, műfajokban is alkoss?*

– Az író ember, bármit is ír – és ez talán kevés kivételtől eltekintve mindenre igaz –, szeretné minél több műfajban kipróbálni magát. Olyasféle érzés ez, mintha egy hatalmas kertben járnánk, amelynek minden zuga más, itt rózsalugas, ott gyümölcsös, és még

azon belül is minden gyümölcsnek más a tapintása, az íze, az illata. Egyfajta felfedezés ez, ugyanakkor több annál. Hiszen itt nem kizárólag a kincskeresők kalandvágjáról van szó, legalább ilyen fontos a kincsre lelés öröme, s az, hogy amire ilyen módon rátaláltunk, az ne csupán külsőnket „díszítse”, mint valami dekoratív ékszer, hanem belül gazdagítson. Csak akkor van értelme, ha emberileg többé tehet. Nem trófeagyűjtés ez, hanem felfedezőút – saját magunkban. Egyébként pedig már a kezdetekben, első kötetem megjelenésének idején is foglalkoztatott a tanulmány, az esszé világa. Az első ilyen jellegű írásom valamikor az 1990-es évek végén született, a harminchat évesen, 1990-ben elhunyt Bókkon Gábor költészetéről. Róla szóló írástam valahogy így kezdtem: költői világába csak aztán sikerült bejutnom, hogy áttörtem a burkán. Költők, írók tanulmányozásánál azóta is ez motivál, közel kerülni hozzájuk, megfejteni belőlük valamit.

Hogy megélhetési kérdés lenne? Sajnos erről az irodalomban nemigen beszélhetünk. Mindnyájan ismerjük az érzést, amikor több napi, esetleg több heti munka után (évekről már ne is beszéljünk) felvesszük a hangyányi órabérre visszaosztható honoráriumot... Én nem szívesen politizálok, mert a politikát a kétszínűség, a manipuláció terepének tartom, amihez nincs, nem lehet köze a költészetnek, de azért azt be kell látni, hogy a kultúra és ezen belül főként az irodalom támogatása, s az egész köré épülő szisztéma rongyos, akár egy madárijesztő. Nemrégiben keserűen vettük tudomásul (gondolom, nemcsak én, hanem alkotótársaim is), hogy idén nem írták ki az NKA alkotói ösztöndíját, illetve törölték a sorból. Az elmúlt években legalább arra számíthattunk, hogy ha nem is a mi, de esetleg néhány író-, költőtársunk (pár havi) munkáját biztosítják.

Amivel persze csak rövidtávon, alig-alig vannak kiségitve. A semmibe vettségük miatt amúgy is csalódásokkal teli, frusztrált költőknek, íróknak ezzel kell szembenéznük: mit sem számítanak ők az irodalomban.

Különös hozzáállás, hogy a szerző úgyis megírja a maga dolgát, ha kell, ha nem, legfeljebb közben éhen pusztul, a megjelentetést majd esetleg támogatjuk némi (egyéb-ként általában nevésségesen kicsi, a nyomdaköltségre sem elegendő) pénzzel. Persze mondhatjuk, ez rólunk leperreg, mi csak az alkotásnak élünk, ugyanakkor azonban képtelenség maximálisan elvonatkoztatni az efféle kérdésektől, hiszen melyikünk mégoly napfényes szobájára nem vet sűrű árnyékot ez a létbizonytalanság? Sajnos nem hiszek abban, hogy a költőnek nyomorognia kell ahhoz, hogy verset írjon, mivel elsősorban élnie kell. Ezt a mostani kulturális „finanszírozás”, ha egyáltalán lehet annak nevezni, egyszerűen nem teszi lehetővé.

– Tudom, nehezen jutottál el addig, hogy ki tudd jelteni: költő vagy. Mi ennek az oka? Mit jelent számodra a költői lét, a költészet?

– A költői lét számomra az emberi létezését jelenti, egy velem, attól elválaszthatatlan. Ha valaha, réges-régen nehézséget okozott annak kimondása, hogy költő vagyok, az leginkább azért volt így, mert elsősorban magammal kellett szembenéznem, és ez csak hosszú belső harcok árán sikerült igazán. A költészet nekem mindent jelent, mondhatni, a mindenséget jelenti. Azt az egyetlen számomra elfogadható állapotot, amelyben létezni tudok. Szükséglet, mint a víz, a levegő. Persze tudom,

nem minden költőre igaz, épp ezért csak a magam nevében beszélhetek, ha azt mondom, a költő és az ember közti harmónia, még akkor is, ha ez a harmónia nem feltétlenül egy testileg-lelkileg kiegyensúlyozott állapotot

„Kárpáti Kamillával és Follinus Annával”

jelent, a költői létezés alapfeltétele. Csak ebben a harmóniában lehet úgy élni, hogy az ember mindent alárendel a költészetnek, hogy bármi más is van az életében (és persze igaz, hiába próbálunk kizárni mindent, azért a gyakorlati élettől való teljes elszakadás képtelenség, legfeljebb csak a vágyainkban él, mint egy ideális állapot), akkor is, minden körülmények között, a saját maga által felállított piramis csúcán a vers legyen. Ez természetesen nem azt jelenti: a költő éjjel-nappal ír, méghozzá verset. Ám azokban a pillanatokban is, amikor valami egészen mással foglalatoskodik, a háttérben, legbensőbb tudatában mindig éreznie kell a vers, a költészet jelenlétét, mindig a szerint kell nemcsak gondolkodnia, hanem cselekednie is. Én bármi mással kísérleteztem, bármennyire próbáltam másfajta életet kialakítani magamnak, ha látszólag sikerült is ideig-óráig élnem benne, hosszú távon mindig belebuktam, és közelebb éreztem magamhoz a halált, mint a legsötétebb hangú versek pil-

lanataiban. A költészet élet, meggyötör, de emberré tesz, és legalább olyan magasra emel, mint amilyen mélybe taszít a nélküle lét. Legutóbbi kötetemben, az *Éjszakai tárlatban* többek között arra törekedtem, hogy ezt a harmóniát megvalósítsam magamban; utólag úgy látom, az ott napvilágot látott versek nemcsak az ehhez vezető, magammal folytatott harc lenyomatai, hanem ennek egyfajta, ha kezdeti szakaszban is lévő, megvalósításai. Hogy ez még jobban kiteljesedjék bennem, ahhoz lesz szükség az új kötetre.

– Készül már az új kötet? Esetleg megleped-e az olvasókat egy esszé-vagy kritikakötettel is?

– Igen, az ember tervez, a költő jó esetben annak közreműködésével, vagy még inkább az által, aki végez, megvalósíthatja terveit. Az új verseskötet mindig készülőben, hiszen a versírás egyfajta állandó állapot. Munka, mint bármi más, csak épp azzal a kitételrel, hogy alkotó. Nagyon szeretnék egy esszé-tanulmánykötetet is, mostanában erősen foglalkoztat ez a műfaj, gyűlnek is szép számmal ezek a „prózaibb”, ám korántsem prózai írások. Vagy gondold, hogy egy költő kiléphet önmagából, és egy olyan műfajban, mint az esszé, vagy akár a tanulmány, egy „szárazabb”, lecsupáltabb, vegyileg tisztított valamivel állhat elő? Nem, nem. Szilárdan hiszem az ellenkezőjét. Azt szeretném, ha a költészetet, bármilyen más műfajban próbálom is ki magam, nem kivonnom kéne írásaimból, hanem hozzáadhatnám azokhoz. A vers léggör, ami körülvesz. Magába zár, magamba szívom. Ő én, én ő vagyok. Egyszerre veszünk lélegzetet.

Ekler Andrea